

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА»

Ступінь освіти	бакалавр
Спеціальність	231 Соціальна робота
Освітня програма	«Соціальна і молодіжна роботи»
Тривалість викладання	8-й семестр (15 чверть)
Кількість кредитів	4 кредити ЄКТС (120 годин)
Заняття:	
лекції:	2 години на тиждень
практичні:	2 години на тиждень
Мова викладання	українська

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»: <https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=5946>
Кафедра, що викладає:

Державного управління і місцевого самоврядування (ДУМС)

Викладач:
Квітка Сергій Андрійович
професор, д. держ. упр.

Персональна сторінка
<https://palsg.nmu.org.ua/ua/kafedra/teachers/Kvitka/Kvitka.php>

E-mail:
kvitka.s@nmu.one

Анотація до курсу

A digital citizen is someone who is skilled in using the internet to communicate with others, buy and sell things, and take part in politics. They understand how to do this in a safe and responsible way.
(Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus)

В умовах цифрової трансформації виникли нові тренди розвитку громадянського суспільства та його залучення до розвитку держави та громад за допомогою інтернету та сучасних цифрових технологій. Подальший успішний розвиток країни та окремих громад розглядається через призму цифровізації публічного управління та, відповідно,

перетворення мешканців громад та громадян країни на цифрових громадян, життя яких тісно пов'язане з Інтернетом та цифровими технологіями.

Відбувається цифрова трансформація прав громадян і, як наслідок, поява тренду, пов'язаного з проголошенням необхідності розробки нової концепції прав людини у цифровому світі. Дане поняття має на увазі право на доступ до інформації, причому не тільки захист персональних даних, а й якість свободи, яка виражається в праві на задоволення своїх інформаційних потреб на різних цифрових платформах, в різних онлайн-спільнотах і соціальних мережах. Традиційні права та обов'язки громадян у цифровому суспільстві поступово трансформуються у цифрове громадянство.

Вивчення трансформації прав людини в цифрову епоху, її цифрового громадянства є важливим завданням, оскільки пов'язане з новими горизонтами розвитку громадянського суспільства та взаємовідносин жителів країни з державою. Цифрові права – це категорія, яка відображає права людини та законів, на основі яких люди отримують доступ до інформації, використовують, формулюють та оприлюднюють свій особистий цифровий контент на різних цифрових платформах за допомогою різних приладів, а також беруть участь у діяльності різних віртуальних спільнот.

Цифрове громадянство включає в себе систему відносин, серед яких можна виділити наступні:

- цифрове право, яке стосується відповідальності за дії та вчинки у цифровому середовищі;
- цифровий доступ до інформаційних ресурсів;
- цифрова комерція, яка пов'язана з правом вести бізнес у віртуальній сфері з використанням різних цифрових платформ;
- цифрова комунікація, що характеризується правом на проведення інформаційно-комунікаційної взаємодії;
- цифрова грамотність та цифрова зрілість;
- цифровий етикет;
- цифрова безпека;
- цифрове здоров'я та благополуччя, що виражається у праві на фізичне та психологічне благополуччя в цифровому світі.

2. Мета та завдання курсу

Мета дисципліни «Цифрове громадянство та соціальна сфера» – ознайомлення здобувачів з сучасним науковим поглядом на цифрову трансформацію суспільства, цифрові права та обов'язки людини, напрямки розвитку цифрової демократії; формування у здобувачів вищої освіти комплексу спеціальних знань у сфері цифрового громадянства, у т. ч. знання щодо теоретико-правових та науково-технічних основ цифрового громадянства, основних цифрових технологій в публічному управлінні та адмініструванні, здатності реалізовувати сучасні громадські проекти у цифровому середовищі, підходи та моделі побудови якісно нової моделі цифрової демократії.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- ознайомити здобувачів вищої освіти зі складовими понятійно-категоріального апарату цифрового розвитку;
- сформувати навички розроблення та впровадження заходів із забезпечення цифрових прав людини та протидії кіберзлочинам у суспільній сфері;
- сформувати вміння використовувати сучасні засоби та механізми цифрової комунікації для формування цифрового громадянства та цифрової демократії;
- навчити здобувачів вищої освіти використовувати сучасні методи, моделі, механізми цифрового громадянства та цифрової комунікації.

3. Результати навчання

Дисциплінарні результати навчання:

– *Знати* теоретичні, правові та технологічні основи цифрової трансформації суспільства, основні моделі та напрямки цифровізації, форми та методи використання цифрових технологій в формуванні цифрового громадянства.

– *Розуміти* основні напрямки становлення цифрового громадянства, публічного управління як цифрової платформи, розвитку цифрового суспільства, цифрового перетворення демократії та політичних інститутів

4. Структура курсу

Лекції

1. Цифрова трансформація

Поняття та концепції розвитку цифрового суспільства. Цикли суспільного розвитку. Четверта промислова революція. «Довгі хвилі» економіки та політики.

2. Цифрова демократія vs електронна демократія

Концепцій взаємодії держави та громадян в історії соціальної філософії. Визначення цифрової демократії та цифрового уряду. Відмінності електронної та цифрової демократії. Інструменти електронної демократії. Цифрові вибори. Можливості та загрози цифрової демократії.

3. Доступ та інклюзія

Доступу до цифрового середовища включає спектр компетентностей, які стосуються не лише подолання різних форм цифрового виключення, а й навичок, необхідних цифровим громадянам для участі у цифрових просторах, відкритих для всіх видів меншин та різноманітності думок.

4. Навчання і творчість. Медіа та цифрова грамотність

Бажання та ставлення громадян до навчання в цифровому середовищі протягом усього життя, щоб розвивати та виражати різні форми творчості, з різними інструментами, в різних контекстах. Розвиток особистих та професійних компетентностей, готовність до викликів цифрового суспільства. Здатність інтерпретувати, розуміти та висловлювати творчість через цифрові медіа. Як критично мисляча людина, бути медійно та інформаційно грамотними. Цифровий громадянин має підтримувати ставлення, покладаючись на критичне мислення, як основу для змістовної та ефективною участі у суспільному житті

5. Етика та емпатія, здоров'я і добробут

Етична поведінка в інтернеті та взаємодія на основі таких навичок, як вміння розпізнавати та розуміти почуття та перспективи інших. Емпатія як важлива вимога до позитивної онлайн-взаємодії та реалізації можливостей, які надає цифровий світ. Базові навички та цифрові компетентності. Сучасний набір ставлень, умінь, цінностей та знань стосовно питань, пов'язаних зі здоров'ям та добробутом. Цифрові системи здоров'я та самопочуття, усвідомлення викликів та можливостей, які можуть вплинути на самопочуття, включаючи, поміж іншого, онлайн-залежність та надмірне використання цифрових приладів.

6. Цифрова комунікація та участь

Розвиток особистісних та міжособистісних якостей, які допомагають цифровим громадянам у створенні та підтримці присутності та ідентичності в інтернеті, а також онлайн-взаємодії, які є позитивними, узгодженими та послідовними. Онлайн-спілкування та взаємодія у віртуальних соціальних просторах, а також управління особистими даними та слідами. Компетентності щодо обізнаності під час взаємодії в цифровому середовищі, в якому вони мешкають, щоб приймати відповідальні рішення, активно і позитивно брати участь у культурах демократії та суспільно-політичному житті.

7. Права та обов'язки цифрового громадянина

Права людини у фізичному світі та права та обов'язки громадян у цифровому/віртуальному середовищі. Права цифрових громадян на конфіденційність, безпеку, доступ та інклюзію, свободу вираження поглядів тощо. Обов'язки цифрових

громадян етика та емпатія та інші обов'язки, щоб забезпечити безпечне та відповідальне цифрове середовище для всіх.

8. Цифрова конфіденційність і безпека.

Конфіденційність як особистий захист власної та чужої інформації в інтернеті. Безпека як власна обізнаність про дії та поведінку в інтернеті. Управління інформацією та проблеми безпеки в інтернеті задля вирішення та уникнення небезпечних чи неприємних ситуацій. Цифровий громадянин як споживач у цифровому середовищі. Розуміння наслідків комерційної реальності інтернет-просторів. Забезпечення автономії цифрового громадянства.

Практичні заняття

1. Світовий досвід цифрової демократії.
2. Диспут з питання взаємодії громадян з державою: на основі теоретичного спадку Платона, Локка, Гоббса, Ніцше, Гегеля, Маркса та инш.
3. Рамка цифрових компетентностей громадян.
4. Цифровий остракізм, культура відміни – як з цим боротися?
5. Інструменти участі у соціально-політичному житті.
6. Сучасні дискусії щодо штучного інтелекту та трансгуманізму

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення

На лекційних заняттях обов'язково мати з собою гаджети зі стільниковим інтернетом. Активованій аккаунт університетської пошти (student.i.p@nmu.one) на Microsoft Office365. Перевірений доступ з ПК чи мобільного гаджету до за стосунків Microsoft Office: Teams, Moodle. Інстальований на ПК та мобільних гаджетах пакет програм Microsoft Office (Word, Excel, Power Point).

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Рейтингова шкала	Інституційна шкала
90 – 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

Загальні критерії досягнення результатів навчання відповідають описам 7-го кваліфікаційного рівня НРК.

6.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати підсумкову оцінку з навчальної дисципліни на підставі поточного оцінювання знань за умови, якщо набрана кількість балів складатиме не менше 60 балів. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Теоретична частина оцінюється за результатами поточного тестування. Поточна тестова контрольна робота містить 40 завдань, які відповідають тематиці лекцій. Здобувач отримує 1 бал за правильну відповідь. Всього здобувач може отримати за її виконання 40 балів.

Практична частина оцінюється за результатами участі студентів у практичних заняттях та поточного тестування. Передбачено проведення 6 практичних занять, за участь у кожному (відповіді на запитання, участь у дискусії, презентація окремого питання, що розглядається в межах заняття тощо) студент може отримати 5 балів. Максимально за

участь у практичних заняттях студент може отримати **40 балів (8*5 балів)**.

Поточна тестова контрольна робота містить 20 завдань, які відповідають тематиці практичних занять. Здобувач отримує 1 бал за правильну відповідь. Всього здобувач може отримати за її виконання 20 балів.

У сумі за практичну частину курсу при поточному оцінюванні студент може отримати **максимум 60 балів**.

Отримані бали за теоретичну та практичну частини додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Розподіл максимальної кількості балів за складовими поточного контролю:

Теоретична частина	Практична частина	Разом
40	60	100

6.3. Критерії оцінювання підсумкової роботи. У випадку якщо здобувач вищої освіти за поточною успішністю отримав менше 60 балів та/або прагне поліпшити оцінку, проводиться підсумкове оцінювання (залік).

Залік проводиться у вигляді комплексної контрольної роботи, яка включає запитання з теоретичної та практичної частини курсу. Білет складається з 60 тестових завдань з трьома варіантами відповідей, одна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (разом 60 балів) та 10 тестових завдань з практичної частини, кожне з запитань оцінюється максимум у 4 бали (разом 40 балів), причому:

- 4 бали – відповідність еталону;
- 3 бали – відповідність еталону з незначними помилками;
- 2 бали – часткова відповідність еталону, питання повністю не розкриті;
- 1 бал – невідповідність еталону, але відповідність темі запитання;
- 0 балів – відповідь не наведена або не відноситься до теми запитання.

Отримані бали за відкриті та закриті тести додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за підсумковою роботою здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

7. Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності. Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів) що можуть використовуватися в освітньому процесі. Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням «Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»:

http://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/System_of_prevention_and_detection_of_plagiarism.pdf.

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

7.2. Комунікаційна політика.

Здобувачі вищої освіти повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком здобувача вищої освіти є перевірка поштової скриньки на Office365 та відвідування групи дисципліни у Microsoft Teams.

Протягом часу самостійної роботи обов'язком здобувача вищої освіти є робота у рамках дисципліни дистанційно у застосунку Microsoft Teams та на корпоративній платформі Moodle (www.do.nmu.org.ua).

Усі письмові запитання до викладача стосовно дисципліни мають надсилатися на університетську електронну пошту або до групи у Microsoft Teams.

7.3. Політика щодо перескладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7.4. Відвідування занять.

Для здобувачів вищої освіти відвідування занять є обов'язковим.

Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалої (два тижні) відсутності.

Про відсутність на занятті та причини відсутності здобувач вищої освіти має повідомити викладача або особисто, або через старосту.

Якщо здобувач вищої освіти захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи.

Здобувачу вищої освіти, чий стан здоров'я є незадовільним і може вплинути на здоров'я інших здобувачів вищої освіти, буде пропонуватися залишити заняття (така відсутність вважатиметься пропуском з причини хвороби).

Оцінки неможливо отримати під час консультацій або інших додаткових годин спілкування з викладачем. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність) навчання може відбуватись дистанційно – в онлайн-формі, за погодженням з викладачем.

7.5. Політика щодо оскарження оцінювання. Якщо здобувач вищої освіти не згоден з оцінюванням його знань він може оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку.

7.6. Зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті. Здобувачі вищої освіти має право на зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті, за окремими темами або видами навчальної активності із попереднім погодженням з викладачем дисципліни та гарантом освітньої програми. Визнання результатів здійснюється за наявності відповідних сертифікатів.

7.7. Студентоцентрикований підхід

Для врахування інтересів та потреб студентів на початок вивчення курсу здобувачам вищої освіти пропонується відповісти у системі Moodle на низку питань щодо інформаційного наповнення курсу. Відповідно до результатів опитування формується траєкторія навчання з урахуванням потреб студентів. Під час навчання студенти реалізують своє право вибору індивідуальних завдань практичних завдань.

Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії здобувачам вищої освіти пропонується анонімно заповнити у системі Moodle електронні анкети для оцінки рівня задоволеності методами навчання і викладання та врахування пропозицій стосовно покращення змісту навчальної дисципліни. За результатами опитування вносяться відповідні корективи у робочу програму та силабус.

8. Рекомендовані джерела інформації

Базові

1. Квітка С. А. Цифрова демократія та цифрове громадянство : навч. посіб. Дніпро: ГРАНІ, 2025. 118 с.

2. Цифрове врядування : монографія / О. В. Карпенко, Ж. З. Денисюк, В. В. Наместнік [та ін.] ; за ред. О. В. Карпенка. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. 336 с.

3. Дженіс Річардсон & Елізабет Міловідов. (2020). Посібник з освіти у сфері цифрового громадянства. Рада Європи. Страсбург: Видавництво Ради Європи. ISBN 978-92-871-8695-9

Нормативні документи

1. Міністерство цифрової трансформації України. (2021). *Рамка цифрової компетентності громадян України*. https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/7451-ramka_cifrovoi_kompetentnosti.pdf
2. Кабінет Міністрів України. (2021). *Концепція розвитку цифрових компетентностей*. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text>
3. Міністерство освіти і науки України. (2022). *Методичні рекомендації щодо розвитку цифрових компетентностей та цифрової культури учасників освітнього процесу*. <https://mon.gov.ua>
4. Кабінет Міністрів України. (2023). *Стратегія цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2023-p#Text>
5. Міністерство цифрової трансформації України. (2024). *Програма розвитку цифрових навичок та цифрової грамотності громадян України («Дія. Освіта»)*. <https://osvita.diia.gov.ua>
6. Деякі питання цифрового розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. N 56. UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-p#Text> .
7. Деякі питання діяльності підрозділів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації центральних та місцевих органів виконавчої влади та заступників керівників центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 194. UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2020-p#Text>
8. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. 2021 URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf
9. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695
11. Про затвердження плану дій з реалізації принципів Міжнародної хартії відкритих даних. Розпорядження Кабінету міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 900-
12. Про затвердження форматів електронних повідомлень та обміну даними системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів. Наказ Державного агентства з питань електронного урядування України від 13.08.2018 № 51
13. Про регіональну програму інформатизації „Дніпропетровщина: цифрова трансформація” на 2023 – 2025 роки. Рішення Дніпропетровської обласної ради від 14.10.2022 № 216-13/VIII. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-regionalnu-programu-informatiz/>
14. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p#Text>
15. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації. Розпорядження Кабінет міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p/print>

16. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text>

Додаткові

1. Квітка С. А. Цифрові трансформації як сучасний тренд періодичного циклу розвитку суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. Спецвипуск. 2020. С. 131–134. URL: <http://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>

2. Gustafsson, M., Matveieva, O., Wihlborg, E., Borodin, Y., Mamatova, T., & Kvitka, S. (2025). Adaptive governance amidst the war: Overcoming challenges and strengthening collaborative digital service provision in Ukraine, *Government Information Quarterly*, 42(3), 102056. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102056>

3. Квітка, С., Фургало, Д. (2023). Роль цифрового громадянства для стійкості та розвитку громад в Україні. Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 4 травня 2023 р. / за заг. ред. І. А. Чикаренко; Т.В. Маматової. Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. 260 с. С.89-92.

4. Квітка, С., & Мазур, О. (2023). Особливості державної політики протидії соціальним конфліктам на основі розвитку співробітництва громад з використанням мережевого управління та смарт-спеціалізації територій. *Аспекти публічного управління*, 11(1), 86-93. <https://doi.org/10.15421/152312>

5. Новіченко, Н. (2020). Цифрові компетентності у системі ключових компетентностей людини для навчання протягом життя: тенденції розвитку в Європі та в Україні. *Аспекти публічного управління*, 8(1 SI), 54-59. <https://doi.org/10.15421/152041>

6. Новіченко, Н. (2021). Цифрові компетентності громадян та публічних службовців: рамки взаємозв'язку. *Аспекти публічного управління*, 9(6), 33-38. <https://doi.org/10.15421/152167>

7. Цифрова адженда України – 2020. Концептуальні засади. Першочергові сфери, ініціативи, проекти цифровізації України до 2020 року. / НІТЕСН office. грудень 2016. 90 с. URL: <https://ucsi.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

8. Шевцов, С., & Квітка, С. (2023). Народження техніки з духу міфу та песимізм Бернара Стіглера: генеза проблеми. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 26(5), 184-190. <https://doi.org/10.15421/1723121>

9. Шевцов, С., & Квітка, С. (2024). Культурно-онтологічні підґрунтя техніки: реконструкція «прометейї». *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*, 33(1), 4-15. <https://doi.org/10.15421/272401>

10. Matveieva O., Mamatova T., Borodin Y., Gustafsson M. S., Wihlborg E., Kvitka S. (2024). Digital Government in Conditions of War: Governance Challenges and Revitalized Collaboration between Local Authorities and Civil Society in Provision of Public Services in Ukraine. *Proceedings of the 57th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS-57)*. P. 2003-2011. URI: <https://hdl.handle.net/10125/106628> (Scopus)

11. Квітка, С., & Корсун, В. (2023). Механізми мережевого управління взаємодією публічної влади та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*, 11(2), 81-87. <https://doi.org/10.15421/152322>

Інтернет-ресурси

1. Аспекти публічного управління. Науковий фаховий журнал. <https://aspects.org.ua/index.php/journal>

2. Головний правовий портал України. <http://www.ligazakon.ua/>

3. Міністерство цифрової трансформації <https://thedigital.gov.ua>

4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. www.nbuv.gov.ua
5. Портал відкритих даних <https://data.gov.ua>
6. Центр політико-правових реформ. <http://www.pravo.org.ua/>
7. Громадський простір <https://www.prostir.ua>
8. ГУРТ <https://gurt.org.ua>
9. ІНТЕРНЬЮЗ Україна <https://internews.ua>
10. Інститут Громадянського Суспільства <https://www.csi.org.ua>
11. Мережа хабів громадянського суспільства <https://www.hubs.org.ua>
12. Національна мережа ОГС України <https://csonetwork.org.ua/about/>